

Özel Alan, Kamusal Alan, Kent ve İnsan

Burcu GÜDÜCÜ¹

Özet

Çalışma da kamusal alan ve özel alan kavramları teorik olarak incelenmiştir. Literatür Habermas ve Özbek eksenli olarak taranmıştır. Kamusal alanın özel alandan nasıl ve hangi koşullarda ayrıldığı, modern kent yaşamında bu kavramların yeri sorgulanmıştır. İki kavramın da politik tartışma ve yansımaları makalede konu edilmemiş, özel alan ile kamusal alan ayrımı mekânsal olarak ele alınmıştır. Evlerimizin özel alan olarak kabul edildiği modern zamanlarda, bu kabul edişin modern teknoloji tarafından tehdit edildiği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Özel Alan, Kent Yaşamı

Private Sphere, Public Sphere, City and Human

Abstract

In this study of public space and private space are studied theoretically. Literature is reviewed in the axis of Habermas and Özbek. How and in which conditions public sphere separated from the private sphere were questioned. The place of these concepts in modern urban life is questioned. political debate and reflection of the two concepts are not argued in this article. The speration between public and private sphere is studied spatially. In modern times – in which our house is considered to be a special area- it has emphasized that this agreement is threatened by modern technologies

Keywords: Public Sphere, Private Sphere, Metropol Life

¹ (Yrd. Doç. Dr.) İstanbul aydın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, burcuguducu@aydin.edu.tr

Giriş

Bu çalışma kamusal alan ve özel alan kavramlarına teorik bir bakışı içermektedir. Çalışmada saha araştırmasına yer verilmemiştir. Makale boyunca, kamusal alanın özel alandan nasıl ve hangi koşullarda ayrıldığı, modern kent yaşamında bu kavramların yeri sorgulanmıştır. İki kavramların politik tartışma ve yansımaları makalede konu edilmemiş, özel alan ile kamusal alan ayrımı mekânsal olarak ele alınmıştır

Hayatın bir kamusal bir da özel yönü olduğu fikri, Batılı siyaset düşüncesinde, on yedinci yüzyıldan bu yana merkezi bir yer tutuyor. Kamusal alan-özel alan ayrımı, esas olarak iki ayrıma tekabül ediyor: devletin alanı/toplumun alanı, ev alanı/ ev dışı alan. Her iki durumda da devlet tanımı gereği kamusal, aile, ev ve mahrem hayat ise, özel sayılıyor. Ancak bu iki ayrım arasındaki temel fark, sosyo-ekonomik alanda ortaya çıkıyor. İlk ayrıma, yani devlet/toplum ayrımına göre bu alan özel, ikincisine, yani ev/ev dışına göre ise kamusal alana dahil sayılıyor. (Bora, 2004,525)

Özel ve kamusal alanın ne olduğunu birbirlerinden nasıl ayırdıklarını anlamak için önce biraz geçmişe gitmemiz gerekmektedir. Kamusal alan kavramı ilk kez on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmıştır.

“Yüksek Ortaçağ Avrupa toplumunun özel alandan ayırt edilebilen emsalsiz bir kamusal alana sahip olduğu konusunda hiçbir kanıt yoktur. Yine de o dönem boyunca egemenlik sembollerinin örneğin prensin mührünün kamusal sayılmasına rastlantı denemez. O zamanlar, iktidarın kamusal temsili söz konusuydu. Feodal piramidin hangi düzeyinde olursa olsun bir feodal lordun statüsü, özel ya da kamusal diye bir ayrım bilmezdi; ama bu konuma sahip bir kişi konumunu kamusal olarak temsil ederdi: yani kendisini ebedi bir yüksek iktidarın cismani taşıyıcısı olarak gösterir ve sunardı. Bu temsiliyet kavramı o zamandan ta bugünkü anayasal tarihe taşınmıştır ve kendisini eski tarihinden ne derece koparmış olsa da, politik iktidarın otoritesi hala bu günde bir devlet başkanı aracılığıyla en yüksek düzeyde temsili talep eder. Ancak bu tür öğeler burjuva öncesi toplumsal yapının kalıntılarıdır.” (Özbek, 2003)

Temsili kamusal alanın o zamanlar bağlı olduğu feodal otoritelerin, yani kilise, prensler ve soyluların otoritesinin çözülmesi uzun bir kutuplaşma

süreci içinde gerçekleşmiştir. On sekizinci yüzyılda, feodal otoriteler özel ve kamusal unsurlar halinde bölünmüştür. Reform hareketleriyle birlikte kilisenin sağladığı kutsal otorite, bireylerin vicdanlarına ait özel bir konu haline geldi. Böylece dinsel özgürlük, bireysel özerkliğin tarihsel olarak ilk alanını sağladı. Kilise de diğer kamusal ve hukuki organlar arasında, onlardan biri olarak varlığını sürdürdü. (Özbek, 2003)

Prens otoritesindeki özel ve kamusal kutuplaşması da bütçe hesaplamaları ile ortaya çıktı. İlk olarak, kamusal bütçe ve prensin özel hane masrafları birbirinden ayrıldı. Kamusal otoritenin kurumları, bürokrasi, ordu, hukuki organlar, birer birer prensin özelleşmiş saray alanından bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Süreç içerisinde, feodal tabakalar da dönüştü: kamusal otorite organları, parlamento ve hukuki kurumlar soylular tarafından oluşturdu. Ticaretle ve çeşitli mesleklerle uğraşan kesimler, kentsel korporasyonlar ve bölgesel örgütlenmeler, özerk bir alan olarak, devletten ayrı duran bir burjuva toplumu alanı olarak geliştiler. (Özbek, 2003) Burjuva toplumunda kamunun ilk kurumları kökenleri itibariyle saraydan kopmakta olan soylu cemiyetinin izlerini hala taşıırken, tiyatrolarda, müzelerde ve konserlerde oluşan büyük kamusal topluluk, toplumsal kökeni bakımından da burjuva bir niteliğe sahiptir. (Jurgen, 2003,117)

Kamusal ve Özel Alanın Görünürlüğü

Kamusal ve özel alan, kişinin tek başınlığında kendisini en iyi evin mimari yapısında, bu yapıda oluşan değişikliklerde gösterir. Evlerin bölümlere ayrılması, burjuva aile yapısının kapitalist alt üst oluşlarla bağlantılı olarak biçimlenmesiyle de ilgilidir. Kendi üzerine düşünen bu topluluk kendisine yeni bir alan aramaktadır; ataerkil çekirdek ailenin alanı.

Fransa başşehirlerinde soylular ev düzenini muhafaza etmeyi sürdürürler ve burjuva aile hayatının mahremiyetini horlarlar. Ayrıca evli çiftlerin aynı evde beraber yaşamasına da gerek yoktur. Çiftler genellikle kendi dairelerinde ikamet ederler ve kendi aile çevrelerinden çok arada sırada aile dışı hayata ait olan salonda bir araya gelirler.

Maitresse (metres) bir kurumdur; bu durum toplumsal hayatın dengesiz ama sıkı sıkıya muhafaza edilen ilişkilerin, burjuva anlamda bir özel alanın varlığına izin vermediğini belirtir. Buna rağmen zaman zaman beliren yapmacık mahremiyet, yeni aile hayatının sürekli mahremiyetinden farklıdır. Bu eski büyük aile kamusal ile özel ayırımına yer vermemesi bakımından da burjuva öncesi bir tarzıdır. (Jurgen, 2003,118)

On yedinci yüzyılın burjuvalaşmakta olan İngiliz kırsal soyluları bile evin ayrılmamışlığına dayalı eski hayat tarzından uzaklaşıyor gibiydiler. Hayatın özelleşmesi mimari tarzdaki dönüşümde de gözlenebilir. Çağdaş kapitalist toplumlarda yaşayanların büyük çoğunluğunun alışmış olduğu şekliyle evin odalara ayrılması ancak on sekizinci yüzyıl ve sonrasında yaygınlaşmıştır. Zenginlerin yaşadığı evlerin bir sürü odası olabiliyordu ama arada koridor olmadığı için bu odaların birinden diğerine geçilebiliyor, hizmetçiler efendileriyle aynı odalarda ya da onlara çok yakın bir yerde yatıyorlardı. Köylüler ve kentlerin fakir halkı bir iki odalı evlerde oturuyor varlıklılar bile aynı odaları paylaşıyor ve odalar daha sonra olduğu gibi kullanım amaçlarına göre ayrılmıyordu. Ailenin toplumla arasına mesafe koyması toplumu yavaş yavaş genişleyen özel hayat alanının dışına itmesi ancak on sekizinci yüzyılda mümkün olmuştur. Zenginlerinkinden başlanarak evler mahremiyet sağlayan koridorları, yatak odalarından ayrı oturma odalarıyla bugünkü çağdaş biçiminde planlanmaya başlandı. (Giddens, 1998,120-121)

Büyük şehirlerdeki modern evlerde, evin işlevlerinin tümünü birbirinden ayırtmadan kapsayan mekânlar olabildiğince küçültülmüştür. Girişlerdeki geniş salonlar iyice daralıp hollere dönüşmüştür, “kutsallığını yitirmiş olan mutfakta aile ve evi koruyan ruhlar yerine artık aşçı ve hizmetçiler eğleşirler. Hele avlular genellikle daracık, pis kokan, rutubetli köşeler haline gelmiştir.” (Jurgen, 2003,118-119) Evlerin içinde, karı koca çocuklar ve uşakların bir arada bulunduğu, aile odası ya iyiden iyiye küçülmüş ya da hepten yok olmuştur. Buna karşılık tek tek aile fertlerine ait odalar giderek çoğalmaktadır. Aile mensubunun evin içinde de tek başınalaşması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Riehl, evi tek tek bireyler için ikamete daha uygun kılan, ama aile için giderek daha dar ve yoksul hale getiren özelleşme sürecini tahlil eder.

Modern evlerde, büyük ailenin oturma salonunda oluşan, kadının kocasıyla birlikte uşaklar ve komşular önünde evi temsil ettiği kamusalılık; çekirdek ailenin, karı kocanın, çocuklarla birlikte hizmetlilerden yalıtıldığı oturma odası tarafından yok edilir. Evde verilen şöenler akşam davetlerine, aile odası ise özel şahısların bir araya gelerek topluluk oluşturdukları ev salonlarına dönüşmüştür. Evin işlevlerinin tamamını kapsayan alanlar küçültülmüştür. (Jurgen, 2003,118-119)

Özel alan ile kamusal alan arasındaki ayırım çizgisi evin tam ortasından geçer. Özel şahıslar salonda oluşan kamusalılığa oturma odalarının mahremiyetinden çıkararak dahil olurlar, ancak her iki alan birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Soylu cemiyette arkadaşça bir araya gelmenin ve kamusal akıl yürütmenin kökenini hatırlatan, salonun yalnızca adıdır. Salon, burjuva aile babalarının ve onların karıların birbirleriyle ilişkiye girme mekânı olmaktan çıkmıştır. Salonda bir araya gelerek bir kamusal topluluk oluşturan özel şahıslar artık bu ilişkiye girmekle toplum içinde erimezler; ataerkil çekirdek ailenin içsel alanında özel hayatlarından çıkararak dahil olurlar. (Jurgen, 2003, 118-119) Artık özel olma hali başkaları tarafından oluşturulan bir kamunun varlığına muhtaçtır. (Jurgen, 2003,126)

Kamusal Alana “Çıkmak”

Mekan toplumsal bir olgudur ve toplumsal yaşamda fiziksel mekanla bütünleşmiş durumdadır. “Kamusal alana çıkmak, bir mahremiyet alanı olarak evden çıkmakla dışarı çıkmakla başlar. Ancak evden çıkınca kendini kapitalist Pazar mekanizması ve iş ilişkileri ya da bürokratik ilişkiler içine atmak reel olarak kamusal alana çıkmaktır.” (Özbek,Kamusal Mekanlar ve Kent haritaları, 2001)

Bir kenti ilk olarak oturduğumuz evden dışarı bakarak, o hanenin içerdiği ilişkiler içinde sosyalleşmeye başlamış özneler olarak algılarız. “Bu bakış, insan ölçeğindedir. Gördüğümüz en yakın çevre manzarası, evi çevreleyen mahalleye aittir. Yaşam alanımız olan evin ve yakın ilişkiler içinde bulunduğu bu yapılı çevre bir sosyal çevre olarak kentteki toplumsal konumumuzu yansıtır. Evimizin nasıl olduğu komşularla ilişkilerimiz, kentin içerisinde nerede, ne kadar dolaştığımız, ne kadar yayılabildiğimiz, neyi nasıl denediğimiz bireysel ve toplumsal kudretimiz kadardır.” (Özbek, Kamusal Mekanlar ve Kent haritaları, 2001)

Yaşadığımız “kentte yürüme, karşılaşma, konuşma, tartışma, dayanışma ve eylem imkânı olan ortak mekânlar, kamusal değeri olan yerlerdir. Aslında tüm iletişim ve katılım değeri taşıyan, kamu yararını gözeterek kamusal hizmet veren mekanlar; salt değişim değerini öne çıkaran soyut mekanlar olmaktan çıkaran, kolektif kullanım değeri ve sembolik birer değer kazanırlar. Buralar iyi ve anlamlı bulduğumuz, bir kenti insani bir kent yapan, metalaşmaya, özel olanın tiranlığına ve bürokratik hiyerarşiye olabildiğince direnen ilişkiler içeren kamusal nitelikli mekanlardır. Buna karşın mevcut kentsel, sosyal mekan, aleni, kozmopolit ve özgürleştirici olduğu kadar, gizli, dışlayıcı ve baskıcı yapılara ve kurumsal pratiklere de ev sahipliği yapar.” (Özbek, Kamusal Mekanlar ve Kent haritaları, 2001)

Kamusal alan boşaltılıp, terk edildiği oranda mahrem ilişkileri temel alan bakış öne çıkar. Sennet, çevrenin en fiziksel düzeyde, insanları kamusal alanın anlamsız olduğunu düşünmeye ittiğini söylüyor. Sennet’e göre bu, şehirlerde mekan düzenlemesinde görülen bir durumdur. Gökdelenlerin ve büyük ölçekli binaların planlarını çizen mimarlar, kamusal yaşamla ilintili güncel fikirleri dikkate alarak çalışmak zorundadırlar. (Sennet, 2000, 32) Canlı kamusal alanların yok edildiğini söyleyen Sennet, bunun “mekân hareketliliğe tabii kılma” fikrini içerdiğini söyler. Kentteki ulaşım, ulaşım teknolojisi üzerinden bir örnek verir: Hareketin türevi olarak alan, otomobillerin ürettiği hareketin uzamla ilişkileri ile paralellik taşır. Otomobil hareket özgürlüğü sağlamaktadır; bir yerden bir yere giderken, metroda olduğu gibi belirlenmiş duraklarda durma zorunluluğu olmaksızın ya da otobüsten metroya ya da asansörden yaya yoluna yürümeye kadar değişik hareket tarzlarına geçmeksizin bir noktadan diğerine seyahat edilebilir. (Sennet, 2000,30)

“Günümüzde kentlerde, hiçbir kent uygarlığının yaşamamış olduğu bir hareket kolaylığı içindeyiz ama yine de hareket günlük faaliyetlerimiz içinde en çok kaygı uyandıranlardan birisidir” diyor Sennet. Bu kaygının bireyin sınırsız hareketini bir hak saymamızdan kaynaklandığını ifade eder. Otomobil bu hakkın kullanımı için uygun araçtır. “Bunun kamusal alanlar özellikle de kent sokakları üzerindeki etkisi şudur: Bu alanlar özgür hareketin hizmetine sokulmadıkça anlamsız hatta çıldırtıcı bir hale gelirler.” (Sennet, 2000,30)

Burjuvanın, burjuva ailesinin ilk ortaya çıkışıyla başlayan özel kamusal alan tartışmaları, sınırlandırmaları modern hayatın önemli sorunlarından. George Simmel, modern hayatın en derin sorunlarının, ezici toplumsal güçler, tarihsel miras, dışsal kültür ve hayat tekniği karşısında bireyin, varoluşunun özerkliğini ve bireyselliğini koruma talebinden kaynaklandığını söyler. (Simmel, 2004,85)

Psşik yaşamlar toplumsal koşullara, çevre etkilerine bağlı olarak gelişmektedir. Kentte yaşam, köy ve ya kasaba yaşamından farklıdır, doğal olarak, kent insanın içinde bulunduğu ruh halinde kasaba insanınınkinden farklıdır. Eğer bir kent insanıysak, özel alan dediğimiz evimizden çıktığımız anda kentin karmaşasıyla karşı karşıya kalırız.

Kent ek olarak beraberinde tekinsizliği de getirir. Kentte sokakta korkmadan yürüyemezsiniz. Peşinize birisi takılabilir, cüzdanınız, telefonunuz çalınabilir, tacize hatta tecavüze uğrayabilirsiniz. Dikkatsiz ya da dalgın yürüyorsanız belediyenin açığı herhangi bir çukura düşebilirsiniz, ayağınız bir şeylere takılabilir. Karşıdan karşıya geçerken trafik ışığı yolun size ait olduğunu gösterdiğinde bile hızla gelen bir arabanın altında kalabilirsiniz, yani her an hastanelik olabilirsiniz. Ama yine de arabanızı sürekli hızlı kullanmanız, kent alanlarının size sağladığı ulaşım rahatlığını, tabii eğer trafik sıkışmamışsa, sonuna kadar kullanmanız gerekir. Eğer yavaş yürürseniz bir şeyleri kaçırabilirsiniz, gitmek istediğiniz filmin matinesini, bir süper marketin indirim kampanyalarını, sizi en güzel gösterecek kıyafetin tanıtımını ya da en basitinden otobüsü yada vapuru kaçırabilirsiniz, kent hayatında bir şeyleri ıskalamamak için hızlı yürümek hatta mümkünse koşmak gerekir. Yani kentte dolaşırken her an dikkatli ve tetikte olmak gereklidir çünkü tehlikenin nerden geleceğini kestirmek güçtür.

Oysa evimiz öyle mi? Bütün bu tehlikeleri, gürültüleri, yabancıları dışarıda bırakıp kapımızı kapattığımızda yalnızızdır. Artık özel, mahrem alanımızda yalnız ve güvendedeyizdir. Özel alan kamudan uzak, hatta mümkünse yalnız olduğumuz alanlardır, bu alanda ne yaparsak yapalım ne dersek diyelim kimse bilemez, çünkü orası bizim özel alanımızdır, kent sokaklarından geçerek bin bir zorlukla ulaştığımız evimizdir.

Ancak, televizyonu ya da radyoyu açtığımızda, telefonla konuştuğumuzda ya da internete bağlandığımızda bu özellik sona erer. Tıpkı Orwell'ın 1984'ündeki gibi: herkesin özel televizyonu vardır ama hiç kimsenin televizyonunu kapatmasına izin verilmez, hiç kimse televizyon aletinin yukarıdakiler tarafından ne zaman bir kayıt kamerası olarak kullanılacağını bilmez. Yeterli beceriye sahip biri cep telefonunuzla yaptığımız konuşmaları dinleyebilir ve internetteki etkinliklerinizi adım adım izleyebilir. İnternet bağlantısı bir pencere gibi: Dünyayı görmenizi sağlarken, başkalarının da sizi görmesine yol açıyor.”²

Günümüzde kentli insanın tek sığınağı evi oldu. Ama ileri teknoloji, evlerimizi duvarlarının aşılmaz birer kale olduğu, evlerimizin özel alanlarımız olduğu gerçeğini sarsıyor.

---

² *National Geographic, Göz Altındayız İleri Teknoloji Sizi İzliyor, Sayı:31, Kasım 2003 sayfa: 86*

KAYNAKÇA

- [1] Bora, A. (2004). Kamusal Alan Sahiden Kamusal mı? M. Özbek içinde, *Kamusal Alan* (s. 525). İstanbul: Fil Yayınları.
- [2] Giddens, A. (1998). *Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım*. (M. Esengün, & İ. Öğretir, Çev.) İstanbul: Birey Yayıncılık.
- [3] Habermas, J. (2003). Kamusal Alan. M. Özbek içinde, *Kamusal Alan*. İstanbul: Fil Yayınları.
- [4] Jurgen, H. (2003). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İletişim Yayınları: İstanbul.
- [5] National Geographic, Göz Altındayız İleri Teknoloji Sizi İzliyor, Sayı:31, Kasım 2003.
- [6] Özbek, M. (2001, Eylül-Ekim). Kamusal Mekanlar ve Kent haritaları. *Kamusal Alan Kültür e Toplum Dergisi*, XXI(10), s. 11-12.
- [7] Sennet, R. (2000). *Kamusal Alanın Çöküşü*. (S. Durak, & A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [8] Simmel, G. (2004). *Modern Kültürde Çatıma*. (T. Bora, N. Kalaycı, & E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.